

A ROMÁKAT ILLETŐ MAGYAR SAJTÓDISKURZUS NÉHÁNY ASPEKTUSA. A MAGYAR NEMZETI SZÖVEGTÁR ANYAGÁNAK KVANTITATÍV VIZSGÁLATA

Kozakiewicz Joanna

Bevezetés

A rendszerváltás óta mind a nyomtatott, mind az internetes magyar sajtóban egyre több olyan cikk jelenik meg, amely az úgynevezett cigánykérdést tárgyalja vagy valamilyen szinten erre a kérdésre vonatkozik. Ez a tendencia arról tanúskodik, hogy a romák helyzete a magyar társadalomban már nem tabutéma. Ha azonban figyelembe vesszük a sajtó jelentős befolyását a társadalmi valóságra, szükségessé válik a tudósítások elemzése. A romák média-képét vizsgáló tanulmányok kimutatták, hogy a magyar sajtódiskurzust főleg a kategorizáció, azaz a „mi” és az „ők” szembenállása jellemzi, a romákat pedig homogén csoportnak mutatja be, ami egyébként a több nemzetiségű, a többségen és a kisebbségeken alapuló társadalmakban gyakori, szinte tipikus jelenség.

Eddig a romákkal kapcsolatos magyar sajtódiskurzust főleg szociológusok és médiakutatók vizsgálták a kvantitatív tartalomelemzéssel. A jelen cikk célja az eddig feltárt megállapításoknak az összegzése és kibővítése kvantitatív és kvalitatív nyelvészeti módszerekkel, a roma és cigány etnonimát körülvevő kontextus, illetve a kollokációik vizsgálatával. Kutatásom a Magyar Nemzeti Szövegtár anyagának alapján készült (Váradi 2002), az eredményeket a kritikai diskurzuselemzés (*Critical Discourse Analysis*) paradigma keretein belül értelmeztem. Mielőtt bemutatom a vizsgálatom eredményeit, kitérnék arra, hogy mit is jelent a diskurzus és melyek a kritikai diskurzuselemzés jellemzői.

1. A kritikai diskurzuselemzés

A *diskurzus* szó népszerűsége, illetve a széles – nemcsak tudományos – használati köre az egyik oka annak, hogy a jelentése nem egyértelmű. A bölcsészettudomány különböző területeihez: a nyelvfilozófiához, a filozófiai hermeneutikához, a retorikához, a szövegtanhoz és a pragmatikához is kapcsolódik,

de a társadalomtudományokban is használt fogalom. Így a diskurzust többek között párbeszédként, társalgásként lehet felfogni.

A modern diskurzuselméletek is különböző módon jellemzik ezt a fogalmat, ezért nehéz lenne egységes definíciót adni rá. A diskurzussal foglalkozó kutatók a szövegek kontextusát helyezik előtérbe, illetve a diskurzus következő három aspektusát emelik ki: a nyelv használatát, a gondolatok továbbítását és a társadalmi helyzetekben zajló interakciókat (van Dijk 2006). A diskurzust koherens, egy adott kulturális formációban létrehozott jelentérendszernek lehet tekinteni, amely egyrészt tükrözi a társadalmi valóságot, de ezen túlmenően hatással van e valóság átalakítására.

A kritikai diskurzuselemzés a XX. század kilencvenes éveitől fejlődő interdiszciplináris kutatási irányzat, amelynek a gyökerei a kritikai nyelvészetben található (Fowler–Hodge–Kress–Trew 1979), és az elemzések társadalmi jellege folytán a nyelvészet mellett a szociológia, a szociolingvisztika, a szociálpszichológia és a kognitív pszichológia tárgyát is képezi. A nyelv társadalmi szerepére koncentrálnak és a diskurzusokban rejtett sémákat, képeket igyekszik megmutatni. Mivel „a nyelv hatalom” (Fairclough 1989), a kritikai diskurzuselemzők főleg a társadalmi egyenlőtlenségekre kívánnak rávilágítani, mert ezek a diskurzusok hatására jönnek létre és rajtuk keresztül megerősödnek, reprodukálódnak.

Norman Fairclough (1989), Ruth Wodak és Micheal Meyer (2001), Teun A. van Dijk (1984), Paul Baker (2006) és Theo van Leeuwen (2008) tartoznak a legismertebb kutatók közé e paradigma keretében. Természetesen a tudósokat a diskurzus különböző aspektusai foglalkoztatják, de a legalapvetőbb feladatuk a szöveg, a beszéd, a társas megismerés, a hatalom, a társadalom és a kultúra közötti összetett viszonyok feltárása, a társadalmi hatalom (*social power*), a dominancia és különösen a hatalommal való visszaélés megfigyelése, kimutatása, valamint a diskurzuselemzés révén az elit csoportok elfogadott vezérlése, befolyása és a fenntartott egyenlőtlenségek változtatására irányuló törekvés.

Ahhoz, hogy a társadalmi hatalom és a diskurzus összefüggését jól lássuk, fontos megérteni a társadalmi hatalom mostani jellegét. Társadalmi hatalomnak a társadalomilag értékelt erőforrásokhoz való kiváltságos hozzáférést tekintjük. Ezek például a jövedelem, az egészség, a pozíció, a státusz, a csoporthoz tartozás, a tudás, illetve maga a diskurzus (van Dijk 1993: 254). Vanak szűk, döntéshozó társadalmi csoportok (elitek), amelyek nem erőszakkal, hanem a diszkurzív stratégiákkal, a meggyőzéssel, a manipulációval gyakorolják a hatalmat, a beszéd és a szöveg révén képesek befolyásolni a közvéleményt, az emberek gondolkodásmódját. A diskurzushoz való hozzáférés és a

hatalom párhuzamosan kapcsolt: minél több diskurzusfajta, kontextust, résztvevőt, közönséget, hatóterületet és szövegtulajdonságot befolyásolnak és ellenőriznek a társadalmi elitsoportok, annál nagyobb a hatalmuk (van Dijk 1993: 256). A diskurzuselemzés tehát nem csak pusztán szövegelemzés, az elemző igyekszik rámutatni a fentebb leírt összefüggésekre, főleg olyan helyzetben, amikor a diskurzushoz való hozzáféréssel rendelkező elitek igazolják vagy semlegesítik az általuk törvényesített társadalmi rendet, amely hatására a társadalom nem privilegizált része ki van zárva akár etnikai, akár nemi, akár anyagi alapon. Érdeemes hangsúlyozni, hogy a kritikai diskurzuselemzés nyilvánvalóan nem alapul a jókra és rosszakra való leegyszerűsítésen.

2. Metodológia

A diskurzuselemzés kvalitatív és kvantitatív kutatási módszereket egyaránt használ. Az első esetben egy vagy csak néhány szöveg elemzéséről van szó. Egy ilyen kutatás a szöveg különböző szintjeit vizsgálja: a tematikáját, a szöveg eloszlását, a címét, az alcímeket – tehát szemantikai és szintaktikai szempontból igyekszik kideríteni egy adott diskurzus jellemzőit. Ha egy cikket vizsgálunk, azt is figyelembe kell venni, hogy a lap milyen beállítottságú, a cikk hányadik oldalon található, mit mutatnak a cikket kísérő képek. A tartalomelemzés a cikkben megmutatott szereplők megjelenési formáját, a szavak közötti kapcsolatokat, stilisztikai eszközöket, szinonimákat, eufemizmusokat, a lexikán túl a nyelvtani szerkezeteket foglalja magában. Egy ilyen elemzés fontos része az is, hogy a kutató abba is belegondoljon, hogy mi hiányzik a szövegből, mi maradt kimondatlanul, mit üzen a szöveg implicit módon. Utána más cikkekkel összehasonlítja az elemzett cikket, kimutatja a közös vonásokat, a tematikák közötti viszonyokat, valamint feltárja a társadalmi kontextusukat (Jakusné 2002: 147). Csak ilyen részletes elemzés enged szilárd következtetésekre jutni.

Míg a kvalitatív módszer a „miért?” kérdésre kíván válaszolni és csak egy szövegen alapszik, a kvantitatív elemzés arra szolgál, hogy a diskurzus legfontosabb tendenciáit, a leggyakoribb kollokációit¹, ezeknek a konnotációit tudjuk megfigyelni. A kvalitatív elemzéssel szemben a kvantitatív módszernek köszönhetően egy adott diskurzus nagyobb spektrumát, a legérvényesebb jellegzetességeit vizsgáljuk. Az anyag kezelésére és kódolására alkalmazhatjuk a korpuszkezelő programokat, például a WordSmith-t vagy az ingyenesen letölthető AntConc-ot. A keresett szó különböző, az elemzőtől függő méretű

---

¹ Kollokációnak a tartósabb szókapcsolatot tekintem.

konkordanciában jelenik meg. A program generálja a szavak gyakorisági listáját, ez alapján kiszámolja a jobb oldali vagy bal oldali kollokációkat.

A kollokációknak köszönhetően a diskurzus legalapvetőbb tulajdonságaira, például a gyűjtött cikkek leggyakoribb tematikájára tudunk rámutatni, illetve a kontextusuk alapján megállapíthatjuk a kollokációk negatív vagy pozitív jellegét. A korpuszelemzés más érdekes lehetőségeiről lásd Baker (2006)-ot.

A Magyar Nemzeti Szövegtár anyagának vizsgálatát három lépésben végeztem. Először az AntConc programnak köszönhetően a *roma* és a *cigány* szó leggyakoribb kollokációit állapítottam meg, azt követően különböző, a jelen cikk további részében közölt kategóriákba osztottam őket és a kontextusuk vizsgálatával rávilágítottam a roma kisebbséget illető magyar sajtódiskurzus jellegzetes vonásaira. Elemzésem tehát elsősorban kvantitatív módszerrel történt, és csak a leggyakoribb jelenségeket tanulmányozta kvalitatív eszközökkel.

3. Kisebbségek és a sajtó

A sajtó alapvető funkciója a tájékoztatás és a véleményformálás. Kiemelkedő szerepet játszik az állami intézményektől származó információk eljuttatásában, ezzel a hatalomgyakorlók cselekvését ellenőrzi. A társadalmat szervező, integráló erővel rendelkezik. Rajta keresztül ismerjük meg a minket körülvevő valóság problémáit, ezért a sajtó erősen befolyásolja a nézeteinket. A kisebbségekkel való személyes, közeli vagy közvetlen kapcsolatok hiányában a sajtó szerepe az előítéletek reprodukálásában és megerősítésében kifejezetten nagy.

Teun van Dijk, a kritikai diskurzuselemzés egyik elismert képviselője, a *New(s) racism: A discourse analytical approach* (2000) című cikkben a bevándorlók és az etnikai kisebbségek új diszkriminációs formáit írta le az „új rasszizmus” koncepciójának keretében. Az új rasszizmus nem a biológiai alárendeltségre hivatkozik, nem a fizikai agresszió formájában mutatkozik meg, hanem a kulturális különbségeket hangsúlyozza, ezáltal a kisebbségek és a bevándorlók a modern társadalmakban való életképtelenségét hirdeti (Barker 1981). Az ilyenfajta rasszizmus mindenekelőtt diszkurzív, implicit jellegű, a közbeszédben mindennapos jelenség. Abban is megmutatkozik, hogy a bevándorlókat és az etnikai kisebbségeket illető diskurzus a médiában nagymértékben sematikus és egyoldalú. Többek között ez azt jelenti, hogy a bevándorlók és a kisebbségek korlátozott témakörökben jelennek meg.

Ahogy van Dijk kimutatta (2000: 37) a cikkek többsége a bevándorlók, a kisebbségek jelenléte okozta veszélyre koncentrált (erőszak, bűnözés), emel-

lett a következő témákat tárgyalja: munkanélküliség, állami támogatások, integrációs problémák, helyi konfliktusok. Ezzel egyidejűleg más, egyaránt fontos és aktuális témák, mint például a diszkrimináció, kivándorlások, a kisebbségek mindennapi élete, a bevándorlók és a kisebbségek szerepe a többségi társadalomban, már háttérbe kerülnek.

4. A romák képe a magyar sajtóban a rendszerváltás előtt és után

A romák Magyarország legnagyobb etnikai kisebbségét alkotják. Mostanában a róluk szóló cikkek nagy számban jelennek meg mind a napilapokban, mind a hetilapokban, a megyei és az országos újságokban, illetve a lapok internetes honlapjain. Ez azonban nem mindig így volt.

4.1 A romák médiaképe a hatvanas és a hetvenes években

A rendszerváltás előtti sajtó az államszocializmus politikájának megfelelően a nemzetiség szempontjából egységes országgént mutatta be Magyarországot, így a kisebbségeket illető problematika elvileg nem létezett a sajtóban (Munk 2013). Csak az MSZMP Központi Bizottságának 1961. június 20-i *A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról* című határozata hatására került a cigány kisebbség a sajtódiskurzusba. A határozat szerint a következő három eszköz alkalmazásával lehetséges a cigányság „átnevelése”, a magyar társadalomba való beilleszkedése: munka, lakás, oktatás.

A romákat illető, a hatvanas (1960–1964) és a hetvenes években (1972–1976) megjelent cikkek vizsgálatát Lendvay Judit (1978) végezte el. Az ő tanulmánya, amely az első ilyen tematikájú kutatást tartalmazta, kimutatta, hogy a határozat után jelentősen megnőtt a romákkal foglalkozó cikkek száma az előző évekhez képest, amikor évente az összes lapban összeségében hat-nyolc ilyen cikk született. A hatvanas évek első felében a határozatnak megfelelően a cikkek 88 százaléka, a hetvenes években pedig 79 százaléka a cigányok munkáltatásával, iskoláztatásával, illetve a lakásviszonyaikkal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott. További népszerű témák voltak a roma kultúra és a nevelőmunka sikerei, és – ahogy Lendvay megállapította – a cikkek hangvétele optimista, pozitív jellegű volt. Ezen nem lehet csodálkozni, hisz akkor a cikkek nem pusztán tudósítottak a párt és kormány által hozott döntésekről, hanem jó fényben is tüntették fel azokat. A romákat a bűnözés kontextusában megjelenítő cikkek is születtek, csak csekély mértékben – a hetvenes évek második felében 17 százalékuuk érintette ezt a témakört. Így a romákat illető sajtódiskurzus alaphangulata egy kicsit megváltozott, már nem volt annyira derülátó. A nyíltan előítéletes, a „Köztudott, hogy a cigányok között a

legmagasabb a bűnözés” féle nyilatkozatokra is találunk példákat (Lendvay 1978: 110).

4.2 A romák ábrázolása a nyolcvanas években

A hetvenes években megkezdődött, a nyolcvanas években pedig megerősödött és tovább fejlődött a sajtóban az a tendencia, amely a magyar társadalom legalsó rétegén belül helyezte el a romákat (Munk 2013). Bár a bűncselekményekről tájékoztató sajtó hangja élesebb lett, nyíltan rasszista hangnemű írások nem voltak jellemzők, az előítéletek rejtett formában kerültek elő (Hegedűs 1989).

Az időszak vége felé a romák sajtóképe duális lett. Egyrészt a cikkek kriminalizálták, dehumanizálták a romákat, kiemelték a hátrányos helyzetüket, másrészt olyan pozitív hangú cikkek is napvilágot láttak, amelyek a kiváló cigányzenészekről szóltak. Ennek ellenére a cikkek központjában a roma kisebbségtől való többségi elvárások álltak. A cigányságot mint passzív, a saját fejlődését maga nehezítő, (tudatosan vagy akaratlanul) akadályozó csoportnak mutatták, amely számára a többségi társadalom nem partner, hanem „el-néző, liberális tanító” (Hegedűs 1989: 75). A romáktól való ilyen elkülönítés a már említett kategorizáció egyik formája.

A rendszerváltás küszöbén, amikor instabilitás uralkodott az országban, a többség már nem az oktató-tanuló relációban határozta meg a roma kisebbséghez való viszonyát, hanem veszélyként kezdte érzékelni a jelenlétét, ami az akkori cikkekből is sugárazik.

Példaként szolgálhat egy Messing Vera által végzett kutatás (2003), amelyben a rendszerváltás előtti és utáni két kiköltöztetési konfliktus alatt megjelent cikkeket hasonlította össze. Kiderült, hogy az 1988 és 1989 között történő miskolci szegregációs konfliktusban résztvevő roma családok szerepét elhallgatták a cikkek, tehát megerősödött a passzivitás. Direkt módon nem is közölték, hogy az úgynevezett CS-lakásokba² kiköltöztetett családok a cigány kisebbséghez tartoznak. A vizsgált cikkekben idézett miskolci önkormányzat képviselői és a tanácselnök viszont különböző körülírásokkal nyilvánvalóvá tette ezt: „azok, akik a szocialista együttélés szabályait megszegik”, „marginalizált réteg”, „fekete egyének”, „akik munka nélkül lődörögnek” és „hajlamosak a bűnözésre” (Messing 2003).

---

² Csökkentett értékű lakások.

4.3 A romák sajtóképe a kilencvenes években

A rendszerváltás előtti évtizedekhez képest, amelyekre a cigány kisebbség tabusítása volt jellemző, a kilencvenes években, különösen a második felében, már kétnaponta megjelentek romákkal kapcsolatos cikkek az országos napilapokban, és a hangvételük is megváltozott.

Vicsek Lilla (1997) 1995 márciusa és júniusa között, azaz az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat választása közben folytatott kutatásából kitűnt, hogy a tudósítások kétharmada rövid hír volt. A cikkek legnépszerűbb, 35 százalékot képező témaköréhez a diszkrimináció, az előítélet és az etnikai konfliktus tartozott, továbbá a bűnözés és a deviáns magatartások alkották a korpusz 25 százalékát. A kutató szerint a rövid említés jellegű cikkek a cigánykérdés bagatellizálásáról tanúskodtak. Ezenkívül arra is felhívja a figyelmet, hogy a roma kisebbséget homogén, egységes csoportnak mutatták be.

A *Vágóképént, csak némában* (1998) című Bernáth Gábor és Messing Vera készítette beszámoló sokkal összetettebb, több kutatási módszert felhasználó tanulmány. A kutatásuk kvantitatívan vizsgálta az 1996 vége és 1997 közötti két országos napilap (Népszabadság, Mai Nap) és négy megyei napilap (Hajdú-Bihari Napló, Dél-Magyarország, Észak-Magyarország, Kisalföld) cikkeit, a kvalitatív elemzés pedig a „székesfehérvári gettóügynek” nevezett konfliktusról tájékoztató cikkeket foglalta magában. Ezenkívül még a közönségadatokra, a nézettségi statisztikákra is hivatkoztak, megvizsgálták a kisebbségi sajtó helyzetét, illetve interjúkat készítettek ismert roma származású személyiségekkel, magyar szappanoperák rendezőivel.

A kvantitatív vizsgálatból kiderült, hogy a kisebbségeket érintő cikkeknek a fele szólt a cigányságról, a többi kisebbségekhez képest a a róluk szóló cikkek terjedelme is nagyobb volt. Általában a lapok első öt oldalának valamelyikén foglaltak helyet, tehát fontosabb híreknek minősültek. A cikkek többsége a cigánysággal kapcsolatos interetnikus konfliktusokról (25%), továbbá a bűnözésről és a rendőrségi tudósításokról (25%) informált. A következő két legnépszerűbb témakör a politika és a kultúra volt. A kormányzati kisebbségpolitikához, jogalkotáshoz, állami támogatásokhoz a cikkek 18 százaléka kötődött, a roma kultúrához pedig 21 százaléka.

Ez többnyire megegyezik a korábban említett van Dijk megállapításaival. A romákat is csak a meghatározott körökben jelentették meg, ami a sajtó egyfajta „szelektív” figyelmét tükrözi. A cikkek konfliktusos, problémákat okozó csoportként mutatták be a romákat. Másrészt a roma kultúráról szóló cikkek viszonylag nagy száma arról tanúskodik, hogy a romák kultúrája a Magyarországon való hosszú jelenlétük révén ismert és pozitívan értékelt.

A más nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos cikkek 56 százaléka éppen a kultúrára vonatkozott. Esetükben a kultúra a legfontosabb témakör. Érdekes módon olyan cikkeket nem találtak a kutatók, amelyek a bűnözés kontextusában mutatták volna meg őket, interetnikus konfliktusról csak a cikkek 1 százaléka szólt, bár gyakorlatilag nem valószínű, hogy a felmérés időszakában elkövetett bűncselekmények közül semelyik sem volt kapcsolatos más kisebbségekkel. Ez alapján megállapítható, hogy a kisebbségeket illető magyar sajtódiskurzusban a bűnözésről szóló cikkekben megkülönböztető etnikai profilalkotás csak a romák esetében nyilvánult meg. Az ez ellen tiltakozó Roma Polgárjogi Alapítvány panaszának hatására 1997-ben az adatvédelmi és kisebbségi ombudsman elítélte az etnikai hovatartozás nyilvánosságra hozatalát a bűnügyi hírekben, ami jelentősen csökkentette a roma elkövető származását kiemelő cikkek számát.

A kutatás egy másik fontos következtetése az, hogy a magyar sajtó-, illetve médiadiskurzusra továbbra is jellemző a cigányok passzív bemutatása. A kvalitatívan vizsgált székesfehérvári gettóügyben közvetlenül résztvevő roma családok álláspontját nagyon ritkán közölték a cikkek, háromnegyedükben egyáltalán nem kaptak szót. Helyettük egy-egy roma szervezet vezetőjétől kértek véleményt az újságírók. Ezáltal a közéleti sajtódiskurzus egyoldalúvá válik. Az ilyen gyakorlatok lényegében azt a sztereotípiát erősítik meg, hogy a romák képtelenek a sorsuk javítására, passzívan várják a segítséget a többségi társadalomtól.

4.4 A romák sajtóreprézntációja 2000-2011 között

A XXI. század elején, az országgyűlési választások idején a romákat illető sajtódiskurzusnak még mindig a szegénység, a bűnözés, a politika és a kultúra a legfontosabb témakörei. Pozitív változásnak tekinthető, hogy a romák a megjelenítésükkor kicsivel gyakrabban kaptak szót és a bemutatásuk valamennyivel árnyaltabb lett (Bernáth 2003). Bár általában a romákat kedvezőtlenül bemutató írások domináltak, Terestyéni Tamás kutatásából (2004) kitudt, hogy a 2002. évi választások közben a romákat érintő sajtóanyagok egyötöde a kulturális, különösen zenei, illetve oktatási sikereikről szólt.

Bernáth és Terestyéni kutatása között a bűnözést illetően nagymértékű eltérés mutatkozik. Bernáth tanulmánya szerint a 2000 második felének három hónapja alatt gyűjtött hat országos napilap cikkeinek 21 százaléka ebben a témakörben jelenítette meg a romákat. Terestyéni vizsgálata, amely a 2002 első négy hónapjában megjelent összes megyei és országos napi- és hetilapok anyaga alapján készült, kimutatta, hogy a cikkeknek csak 7 százaléka említette bűnesetek kapcsán a romákat. Bár mind a két esetben csökkent a bűnözés

és a roma kisebbség összefüggésében írt cikkek aránya, ezeknek a jelentősebb visszazorolása Terestyéni szerint annak tulajdonítható, hogy a sajtó figyelme a parlamenti választások felé irányult, illetve a sajtó igyekezett betartani az 1997-es ombudsmani ajánlást, amely megszüntette az etnikai címkézést a bűnügyi hírekben.

Az évtized második felétől fogva a megerősödő jobboldali szervezetek retorikájának hatására a helyzet jelentősen megváltozott. Bár a „cigánybűnözés” kifejezés az 1970–80-as években a rendőrségi diskurzusban már használatos volt (Juhász 2010), 2005-ben a Magyar Televízió *A szólás szabadsága* című műsorban is előkerült, amikor Polgár Tamás, egy Tomcat álnévű blogger bemutatta az Olah Action cigányirtó számítógépes játékot (Munk 2013). Akkor ugyan a „cigánybűnözés” széles körben vitatott kérdéssé vált, de csak 2006-ban, az olaszliszakai tragédia³ után, amikor a Jobbik és a Magyar Gárda használni kezdte, terjedt el igazán a közéletben, még a nagypolitikai diskurzusban is tipikus, tényként kezelt szlogenné vált, annak ellenére, hogy „az azonos társadalmi-gazdasági státuszú népességéhez képest a kisebbség körében nem magasabb a bűnözés és deviancia aránya” (Messing 2003).

Sok, a roma médiaképet vizsgáló kutató (Messing 2003, Pócsik 2007, Juhász 2010, Munk 2013) megegyezik abban, hogy a tragikus olaszliszakai események fordulópontot jelentettek a romák ábrázolásában. Ettől kezdve agresszív, veszélyes csoportként jelenítették meg őket, és nyíltan rasszista, cigányellenes beszéd kezdte uralni a sajtódiskurzust. A következő években a romaellenes diskurzus megszilárdult, amikor Veszprémben 2009. február 8-án a népszerű kézilabdázót, Marian Cozmát egy szórakozóhelyen roma származású elkövetők verekedés közben meggyilkolták. Ezt a gyilkosságot a romagyilkosságok⁴ sorozata⁵ követte, amely fontos téma volt a médiában, a sajtóban is, de ahogy kimutatták a kutatások (ORTT 2010), a híradók nem a támadásokra koncentráltak, nem emelték ki interetnikus konfliktusjellegüket,

---

³ Munk Veronika (2003) így írta le az eseményt: „Az eset 2006. október 15-én történt, amikor a Tiszavasváriban élő, nem roma Szögi Lajos egy roma kislányt az autójával kis híján elütött a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Olaszliszkaán. Kiszállt az autóból, hogy meggyőződjön a kislány hogylétéről, és ekkor többen rátámadtak és brutálisan agyonverték. Az eset miatt nyolc személyt tartóztattak le, mindannyian romák. Egy személy életfogytiglani, öten 15 év, ketten 10 év fegyházbüntetést kaptak.”

⁴ A diskurzusselelemzés szempontjából nagyon érdekes kifejezés, amely a *cigánybűnözés* kifejezéssel együtt azt sugallja, hogy amikor roma a bűncselekmény elkövetője, akkor *cigánynak* nevezik, ha pedig egy bűncselekmény áldozata, akkor *romaként* szerepel a diskurzusban (Kozakiewicz 2012).

⁵ Összesen hat etnikai alapon elkövetett gyilkosságról van szó. Az egyik példa a 2009. február 23-án történt tatárszentgyörgyi kettős gyilkosság, amelynek az áldozatai egy vadászpuskával megölt 27-éves férfi és ötéves fia voltak (Munk 2013).

hanem a rendőrök és a tűzoltók hibáit hangsúlyozták. Mivel a roma áldozatok képét nem rögzítették a lapok, a romagyilkosságok nem kerültek túlsúlyba a roma elkövetők képével szemben.

A romaellenes, a bűnözést és a politikát illető diskurzus 2011-ben nem változik. Bernáth és Messing (2012) legfrissebb kutatásából kitűnt, hogy a roma tematika mindennaposá vált, megnövekedett a roma szereplők egyéni megjelenítési formája, azonban az egykor a szélsőjobboldal által használt romaellenes retorikát sokkal szélesebb körben elfogadták, reprodukálták, mégpedig olyan fokig, hogy általánossá váltak a nyíltan rasszista kifejezések. Természetesen nagy szerepet játszott ebben egyaránt a sajtó és a média szenzációkeresése, a gyakran észrevehető hírverseny.

5. A romák sajtóképe a Magyar Nemzeti Szövegtárban

Kutatásom a Magyar Nemzeti Szövegtár alapján készült el. A romák sajtórepresentációját eddig vizsgáló elemzések nem használták ki a benne található anyagot. A magyar nyelv korpusza 1998-2002 között keletkezett, 2005-ig a határon túli nyelvváltozatokkal lett kibővítvé. A magyarországi sajtó alkorpuszát 71 millió szó képezi, ami igen nagy, reprezentatív mintának számít. A benne található tendenciákat, kollokációkat különböző szempontból lehet vizsgálni. Engem a *roma* és a *cigány* etnonima előtt álló jelzők (melléknévek, folyamatos és befejezett melléknévi igenevek) és a kontextusuk érdekelt. Ez a vizsgálat a korábban végzett elemzésem folytatásának tekinthető (Kozakiewicz 2012), amely a *cigány* és a *roma* szó jelzős használatát, azaz jobb oldali kollokációit vizsgálta az általam készített korpuszban⁶.

Az adatok feldolgozása során azt kellett figyelembe vennem, hogy az MNSz anyaga abból az időszakból származik, amelyet nagyobb politikai korrektség jellemezett és amelyre hatott az adatvédelmi és kisebbségi ombudsman 1997-es ajánlása. Ezt a 1990-es évek vége és a 2000 éves eleje közötti sajtódiskurzus sajátosságát az előző részben írtam le.

Bár az MNSz honlapján a találatok listája 500 tételre van korlátozva, az MTA Nyelvtudományi Intézettől megkaphatók a teljes tétellisták, ha ilyen kérést küld az érdeklődő. A *cigány* névszó jellegű etnonima előtt álló jelzők tétellistája 1527 találatot, a *roma* névszó jellegű etnonima előtt álló jelzők pe-

---

⁶ Az *Obraz Cygana i Roma w prasie węgierskiej* (A cigány és a roma képe a magyar sajtóban) című cikkemben viszonylag kis, mintegy ötv ezer szót tartalmazó, 2012. szeptembere és októbertől gyűjtött magyar cikkekből álló korpuszban a cigány és a roma melléknévekkel ellátott szavak vizsgálatának az eredményeit mutattam be. A kutatás célja a roma és a cigány etnonimák konnotációinak elemzése volt, amelyből kiderült, hogy a *cigány* szó valójában negatívabb kontextusban jelenik meg.

dig 1387 találatot tartalmaztak. A találatok elég nagy, harminc szavas kontextusában sok olyan esetet találtam, amikor a cigány és a roma szó jelzős jellegű, pl. *idősebb cigány asszony, tehetséges roma gyerekek*. Mivel ezek is jelzőkkel voltak ellátva, úgy döntöttem, hogy bevonom őket az elemzésembe. Így a cigány* tételista 2889 találatot, a roma* tételista 3062 találatot foglalt magában. Összesen 5951 találat került elemzésre, amelyet a már említett AntConc korpuszkezelő programmal végeztem.

5.1. A romák hovatarozása

A jelzők többsége, a tételisták 38 százaléka, a romák lakta területekre utal. A következő kategóriák szerint lehetne őket felosztani: (1) kontinens, (2) ország, (3) országrész, (4) város, (5) kerület és (6) utca:

- (1) *európai, közép-európai, amerikai*
- (2) *magyarországi, csehországi, szlovákiai, romániai, németországi*
- (3) *erdélyi, partiumi, koszovói, borsodi*
- (4) *zámolyi, székesfehérvári, budapesti, fővárosi, nagykanizsai, gyöngyösi*
- (5) *az V. kerületi, a VIII. kerületi cigány kisebbségi önkormányzat*
- (6) *a Zöldfa utcai romák, a Várna utcai roma állampolgárok*

Hit	KWIC
21	an elutasították két <magyarországi roma> család kérelmét , és
22	alános képet kapni a <magyarországi romák> helyzetéről .</s> <
23	ást , egyre kevesebb <magyarországi roma> utazik majd - sokszo
24	Kanadába kivándorló <magyarországi romák> ügye is , ahogy arr
25	at kívánnak szabni a <magyarországi romák> Kanadába vándorlásá
26	nt a Kanadába érkező <magyarországi romák> száma .</s> <s>Most
27	g előítéletes cikk a <magyarországi romák> migrációjáról , azó
28	szerűen emelkedett a <magyarországi romák> migrációjáról szóló
29	Kanadába kivándorló <magyarországi romák> száma : januártól n
30	Kanadába kivándorló <magyarországi romák> száma .</s> <s>Míg
31	tévesen ítéli meg a <magyarországi romák> helyzetét .</s> <s>
32	pai Unió figyelmét a <magyarországi romák> helyzetére .</s> <s>
33	en délután megjelent <magyarországi romák> szokatlan látványt
34	árgyalják .</s> <s>A <magyarországi romák> ügye 2001 második f
35	re elmondta , hogy a <magyarországi roma> közösség és a kormán
36	örténet főszereplője <magyarországi roma> kislány , aki egy es
37	lt levélben fordul a <magyarországi roma> közösségekhez - a St
38	- Krasznai József , a Magyarországi Roma Parlament alelnöke .<
39	ílt levélben fordul a magyarországi roma közösségekhez - a Str

1.ábra: Az AntConc program interfésze, a magyarországi roma/romák kollokáció konkordanciáinak részlete

Ugyanakkor a nemzetközi vonatkozású jelzők is jelen vannak a korpuszban, nyilvánvalóan a többségük a Magyarország különböző részein lakó cigányságot illeti és az ország szintjéről indulva egészen a romák lakta utcákat jelöli. A legtöbb találat a *magyarországi cigány* [218], illetve a *magyarországi roma* [239] kifejezést tartalmazta, és főleg a roma szervezetek neveiben szerepelt, tehát a kisebbségi önszerveződéshez fűződött, amelynek a képét a következő részben részletesebben felvázolom.

A találatok más része a roma kisebbség szociális, gazdasági, oktatási és egészségügyi helyzetéről, azaz a magyarországi cigányság *hátrányos* helyzetéről szól (7a), amely *javításra* szorul. Ezekben az esetekben megfigyelhető a sajtódiskurzus azon sajátossága, hogy különösen a segítségnyújtás hatalmas költségére koncentrálnak, nem pedig a segítség jellegére, programjára. Ráadásul

gyakran azt mutatják a cikkek, hogy azt a pénzt, ami a helyzet javítására szolgálna, úgyszólván rosszul költik el (7b).

(7) a. Michal Lake, az Európai Bizottság budapesti delegációjának vezetője délelőtti előadásában arról szövegezte, hogy ötmillió eurót szán három év alatt az Európai Unió a magyarországi romák helyzetének javítására. A támogatás feltétele a 4,6 millió eurós magyar költségvetési hozzájárulás ehhez a feladathoz (1999.12.07)

b. (...) hátrányos helyzet felszámolását szolgáló pénzek helyi szinteken nem mindig érnek célba (2000.06.08)

Egy akkortájt nagyon hangos ügy, a *zámolyi romák* migrációja Magyarországon belül, majd Franciaországba, a menekültkérelmük⁷ (8a), más romák ezt követő kivándorlásai (8b), illetve ezeknek az elhatározásoknak az értékelése is (8c) megtalálható a Magyar Nemzeti Szövegtárban, és jó példa arra, hogy milyen konnotációkat kap egy amúgy semlegesnek tűnő szókapcsolat. A *zámolyi* melléknév a *roma* tétellistán 210-szer jelent meg, a cigány tétellistán pedig 340-szer, különböző szavakat jelölve. Legnagyobb számban a *zámolyi romák* és *zámolyi cigányok*, *zámolyi roma családok*, *zámolyi roma közösség* szókapcsolatok szerepelnek, amelyeket magában foglalja a *zámolyiak* hípe-ronima, a történetüket pedig *zámolyi esetnek*, *zámolyi ügynek* nevezte a sajtó.

(8) a. A *zámolyiak* Franciaországban aláírásgyűjtésbe kezdtek, menekültkérelmükről egyelőre nem született döntés (2000.08.25)

b. A napokban több lapban is megjelent, hogy egyre több *magyarországi roma* család kért bevándorlási engedélyt, illetve menedékjogot a kanadai hatóságoktól (1999.10.25)

c. Ózdi romák is követni akarják *zámolyi* társaikat Franciaországba. A 22 embert a helyi Cigány Kisebbségi Önkormányzat vezetője megpróbálta lebeszélni a tervről, de nem sikerült. Szerinte a kivándorolni készülő ózdi cigányokat valaki kívülről manipulálja (2000.08.02)

Észrevehető, hogy ebben a konfliktusos helyzetben a korábban jelzett passzivitás helyett a roma lakosság rendkívül aktív szerepet kapott a tudósításokban (*aláírásgyűjtésbe kezdtek, követni akarják, kért bevándorlási engedélyt, me-*

⁷ Munk Veronika (2013) a *zámolyi konfliktusról*: „A *zámolyi romák* története (...) nyilvánosságot kapott, amikor 1997-ben a cigánytelep házaikat az önkormányzat életveszélyessé nyilvánította és leromboltatta. Több család a falu művelődési házába költözött, mire a helybeliek aláíráásokat kezdtek gyűjteni a romák eltávolítása érdekében. A kisebbségi biztos 1998 nyarán közzétett jelentése szerint a helyi önkormányzat intézkedései sértették a *zámolyi romák* emberi méltóságához és a lakóhely szabad megválasztásához fűződő alkotmányos jogait. 50 *zámolyi roma* 2001-ben elhagyta az országot és politikai menedékjogot kért Franciaországban.”

nedékjogot). Sok más roma közösség is tervbe vette Franciaországba vagy Kanadába történő kiutazását, és ennek az ötletnek a kritikáját érdekes módon nem a magyar hatóságok, hanem a roma kisebbség egyik képviselője bírálataként továbbította a sajtó. Így a kritika megalapozottnak tűnik. Bár a fent látható részletből pontosabban nem lehet tudni, hogy Farkas Flórián szerint ki manipulálta az ózdi (és korábban a zámolyi) romákat, más részletek az orosz titkosszolgálatot említik. Egyfelől ez a szenzációs feltevés eltereli a figyelmet a magyar kormány és az OCÖ felelősségéről, másrészt nagyon komolytalan volta az ügy bagatellizálására szolgál.

A többi jelzõt nézve megállapítható, hogy a többségi társadalom számára a cigányság etnikailag homogén csoportnak tűnik, más többségi társadalmak határozzák meg a hovatartozásukat a sajtódiskurzusban. A nagy számú földrajzi vonatkozású jelzővel szemben kevesebb olyan kollokáció található, amely a cigányság különböző csoportjaira utalna. A *magyar romák/cigányok* összesen 232-szer jelennek meg. Emellett találunk még említést az *oláh, cseh, szlovák, szerb, lengyel* cigányokról, de például a Magyarországon nagy számban élő csoport, a *beás cigány** csak hétszer jelenik meg, a *lovári cigányok* és a *sátoros cigányok* pedig egyetlenegyszer. A *romungrók* kifejezés is csekély számban található meg. A romák belső tagolódása nem kelti fel a magyar sajtó figyelmét.

5.2. Témakörök

A témakörök szempontjából a politika dominálja az akkori sajtódiskurzust. A roma önszerveződéssel és a politikával kapcsolatos találat főleg a következő szervezetekről tájékoztatott: a *Magyarországi Roma Összefogáspárt*, a *Magyarországi Roma Parlament*, a *Magyar Cigány Közalapítvány*, a legtöbbször pedig [1365] az *önkormányzat* szó jelenik meg, például a *Cigány Országos Önkormányzat*, a *Pécs Városi Kisebbségi Önkormányzat*, *kisebbségi önkormányzatok*. Ehhez képest kisebb mértékben vonatkoznak a találatok más nemcsak politikai, hanem kulturális roma szervezetekre [477], 200 találat pedig az alapítványokat illeti: a *Roma Polgárjogi Alapítvány*, a *Magyarországi Cigányokért Közalapítvány*.

Amikor a konkordanciákat nézzük, kiderül, hogy ezt a nagy érdeklődést a közeledő 2002. évi önkormányzati és parlamenti választások okozták. Itt szintén aktív szerepben látjuk a romákat, bár csak a szervezetek vezetőit, képviselőit. A képük azonban nem pozitív, hiszen a legtöbb esetben az ügytelenségükre, a roma szervezetek egymás közötti versenyzésére, az együttműködésük hiányára (9a) és különböző viszályokra (9b) hívja fel a figyelmet a sajtó.

(9) a. A roma gazdasági elitnek azonban pillanatnyilag semmi esélye sincs arra, hogy demokratikus választások útján, önálló erőként bekerüljön a törvényhozásba. Más volna a helyzet, ha a különböző roma szervezetek, kisebbségi önkormányzatok, szakmai műhelyek, cigány közösségi házak össze tudnának fogni, és a vállalkozókkal kiegészülve egyetlen pártba tömörülnének. Ez már tekintélyes politikai erő lenne (2001.08.15)

b. Mint arról lapunkban már több alkalommal is beszámoltunk, a cigány kisebbség érdekeit képviselő két pécsi szerv, a *Pécsi Városi Cigány Kisebbségi Önkormányzat* és az Etnikai Fórum Pécsi Szervezete hosszú ideje tusakodik egymással, hol a támogatásokat osztó grémiumok, hol pedig a sajtó nyilvánossága előtt (2001.06.02)

A választások előtti időszakban valóban sok új roma szervezet jött létre, hiszen a választási joggal rendelkező körülbelül fél millió roma száma jelentős elektorátusnak számít. Az a romák törekvéseit lejárató nyilatkozat, amely szerint a roma politikusok nem képeznek *tekintélyes politikai erőt*, csak a már igazolt társadalmi rend fenntartására szolgál.

A jelzők következő jelentősebb, bár sokkal kisebb csoportja a romák életkörülményeire vonatkozik. Ezekhez tartoznak: *munkaképes* [21], *munkanélküli* [19], *szegény* [17], *hátrányos helyzetű* [15], *többgyermekes* [12], *gazdag* [8], *analfabéta* [5], *magyar anyanyelvű* [5], *hajléktalan* [4], *magyar állampolgárságú* [3], *kiköltöztetett* [1].

Ebben a kategóriában a leggyakoribb *munkaképes* jelző a *munkanélküli* szó szomszédságában jelenik meg:

(10) Ennek ellenére a megye néhány térségében, különösen a roma kisebbség lakta, iparilag elmaradott területeken lényegesen rosszabb a helyzet, néhol a ***munkaképes roma lakosság*** 60-70 százaléka is ***munkanélküli***. (2001.10.19)

Egy másik kisebb csoport a romák oktatására vonatkozik: *tehetséges cigány/roma gyerekek* [21], *homogén/tiszta cigány osztályok* [5], *fiatal roma értelmiség* [3], *ifjú/fiatal roma egyetemisták* [3], *tanulni akaró cigányok* [1]. Ezek mellett előfordulnak még a cigány kultúrára, művészetre vonatkozó jelzők: *neves cigány muzsikusok* [2], *sikeres cigány származású zenészek* [1], *kéttucatnyi roma zenész* [1], *fiatal roma művészek* [1], *kortárs roma zeneszerzők* [1], *színház iránt érdeklődő tehetséges romák* [1].

A „Vágóképpen, csak némában” (Bernáth–Messing 1998) jelentéshez hasonlólvá, a korpuszban szereplő témakörök ugyanazok, azzal a különbséggel,

hogy megváltozott az arányuk. A cigánysággal kapcsolatos politikai élet még nagyobb részévé vált a sajtódiskurzusnak, míg a kisebbségi kulturális élet visszaszorult. Érdeemes megfigyelni, hogy a *kultúra* szó 49-szer, a *művész* szó 56-szor, a *kiállítás* 37-szer, a *színház* 56-szor, a *rendezvény* 51-szer jelenik meg a tételeistákon, összesen 249 esetben, a tételeknek 4 százalékában esett szó a kulturális életről.

A bűnözés tematikája nem merült fel, ha csak a jelzőket nézzük. A találatok között csak kétszer jelent meg a *roma tolvaj* kifejezés, a *bűnöző cigány* egyszer szerepel a konkordanciák között. A már említett zámolyi romák esetéhez hasonlóan többször említésre került. Például a *cseh cigányok* (11) is egy konfliktushelyzetben jelentek meg a magyar sajtóban. A *szlovákiai* (12) és a *lengyel romák* (13) szintén egy konfliktusra, kivándorlásra vonatkozó tudósításban szerepeltek.

- (11) ***Cseh cigány szervezetek*** nemzetközi tiltakozó akciót szerveztek amiatt, hogy a prágai kormány évek óta képtelen megoldani a második világháború idején működött egyik csehországi cigány koncentrációs tábor emlékének méltó megörökítését. (1999.05.10)
- (12) A szlovák köztársasági elnök azt szeretné, ha Prága és Pozsony közösen keresné a megoldást a ***szlovákiai***, illetve a ***csehországi cigányok*** tömeges kivándorlásának a megakadályozására. (1999.07.07)
- (13) Az utóbbi hónapokban egyre több ***lengyel roma*** utazik Nagy-Britanniába és próbál menedékjogot kérni, hátrányos megkülönböztetésre, üldöztetésre hivatkozva. (2000.01.26)

A *menedékjog** 144-szer jelenik meg a jelzők kontextusában, és bár főleg más országokban lakó romákra vonatkozik, a romák diszkriminációjának témakörébe sorolható be, ami kivételes esetnek számít, hisz a más időszakokra vonatkozó romák sajtóképének vizsgálatai nem mutatták ki ezt a témakört.

5.3. Pozitív és negatív ábrázolás

A tételeistákon található jelzők legkisebb része konkrét, pozitív vagy negatív jelentéssel bír. Ezek között olyan jelzők vannak, amelyek közvetlenül egyes romák külsejét írják le: *köpcös*, *bajszos cigány férfi*, *testes cigány asszony*, *testes cigány ember*, *tolószékes cigánykeresztapa*, *kigyúrt izmú cigány férfi*.

A pozitív jelentésű jelzők közé tartozik: *legendás cigányok*, *boldog romák*, *érdeemes cigányok*, *véleményhordozó cigány emberek*, *rendes cigány*, *tiszteletbeli*, *vállalkozó roma nők*, *törvénytisztelő romák*, *ártatlan roma*, *rokonszenves roma fiú*, *rokonszenves roma családok*, *derűs cigány*, *méltóságtel-*

jes cigány emberek, jó képességű cigány fiatalok. Ezekkel a jelzőkkel csak egyszer találkozunk a korpuszban, a kategória összesen csak 20 példát tartalmazott.

A negatív jelentésű jelzők első pillantásra meglepően ritkábbak a korpuszban. A legnegatívabb „*büdös cigány*” 12 esetben fordult elő, a „*mocskos cigány*” pedig kétszer. Bár az idézőjeles írásmód elvileg arról tanúskodik, hogy a cikk szerzője elhatárolja magát a kifejezéstől, kimondottan sértő jellege ellenére közli. Más negatív jelentésű kifejezések, mint a *megbízhatatlan romák* kétszer, a *legagresszívabb cigányok* és a *szerencsétlen cigányok* egyszer jelennek meg.

A fenti példák alapján megállapítható, hogy a romák külsejének leírásában inkább semleges vagy egy kicsit negatívabb képek dominálnak (*köpcös, testes, kigyúrt izmú*). Más negatív jelentésű jelzővel viszonylag kevés kifejezés található, a pozitív hangvételű jelzők nemcsak több esetben jelennek meg, hanem kicsivel változatosabbak is. Ha azonban megnézzük a példák kontextusát, mindjárt kiderül, hogy több pozitív kifejezésnek az adott mondat másik része ellentmond:

- (14) Megnyugtatóan dr. Bartalos telefonon annyit azért mondott: beszélt ő a jegyzővel erről a problémáról, aki azt mondta, hogy **nem rossz**, hanem nagyon is **rendes cigányok fognak** beköltözni a Kölcsey Ferenc utcai lakásokba. A Kölcsey Ferenc utca végében összegyűlt tüntetők azonban nem hisznek a képviselő szavaiban.

Ha egy mondat folytatásában a pozitív jelentésű jelzőnek ellentmondó rész található, a jelzőnek nincs pozitív hatása, a használata csak a közvetlen kritika elkerülésének szolgál.

6. Összegzés

Az 1960-as évektől egészen 2011-ig tartó időszak sajtódiskurzusának az áttekintéséből több következtetés vonható le. A romákkal kapcsolatos sajtódiskurzus változik, mégpedig olyan értelemben, hogy a bűnözés, a politika, a szociális ügyek és a kultúra témakörei különböző mértékben, változó arányban uralják a cikkek tartalmát, ami azt jelenti, hogy a roma kisebbség megjelenítési köre meghatározott. Ennek hatására a magyar társadalomban régóta begyökerezett sztereotípiák átalakulnak, de csak úgy, hogy egy képzeten belül, a romáknak tulajdonított valamilyen jellemzőnek a foka változik. Így a roma bűnözők sztereotípiája korábban a vagyon elleni bűncselekményeknek, a cigány-tolvaj képzetét tartalmazta, az utóbbi években pedig kiélesedett, és a cigány-gyilkos képzetét is magában foglalja.

A romák rendszerint passzív szerepben jelennek meg, azonban egy konfliktus esetében aktívvá teszi őket a diskurzus. Hasonlóan aktívak az önkormányzati vagy szervezeti vezetők, akiknek a lejáratásával találkozunk a sajtódiskurzusban. A sajtódiskurzus „problémaként” kezeli a romákat, és szinte csak az ilyen problémás kérdésekre koncentrálnak. Hiányoznak belőle a mindennapi életükről szóló, pozitív jellegű tájékoztatások, amelyek a romák dehumanizálását ellensúlyoznák. A társadalmi problémák mellett a roma kultúra azért jelen van a mindennapi magyar sajtódiskurzusban.

A romák képe a magyar sajtóban negatív jellegű, ennek ellenére a jelzők vizsgálatában érdekes módon a direkt pejoratív kifejezések száma nem volt jelentős. Ez annak tulajdonítható, hogy a Magyar Nemzeti Szövegtár anyagát abban az időszakban gyűjtötték, amely az etnikai címkézést megszüntető 1997-es ombudsmani ajánlást követte, illetve a politikai korrektség elterjedésének is köszönhető az akkori sajtódiskurzus jellege.

A pozitív jelentésű jelzők jelen voltak a tétellistákon, de csekély mértékben. Egy részük esetében a mondatok folytatásában ezeknek a megtagadása található. Így a használatuknak nincs valódi pozitív hatása, a közvetlen kritika elkerülésének minősíthető.

Kutatásom módszere csak egy a sok lehetséges diskurzus elemzésére szolgáló eszközből, így a romákra vonatkozó sajtódiskurzus csak néhány sajátosságára, pár diszkurzív gyakorlatra tudott fényt vetni, megerősítve és kibővítve a magyar kutatók vizsgálatának eredményeit.

Hivatkozások

- Baker, Paul 2006. *Using corpora in discourse analysis*. London, Continuum.
- Barker, Martin 1981. *The new racism: conservatives and the ideology of the tribe*. London, Junction Books.
- Bernáth Gábor 2003. Hozott anyagból. A magyar média romaképe. *Beszélő* 8(6). <http://beszelo.c3.hu/cikkek/hozott-anyagbol-0>
- Bernáth Gábor – Messing Vera 1998. „Vágóképként, csak némában” - Romák a magyarországi médiában. Budapest, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal. <http://mek.oszk.hu/00100/00144/00144.pdf>
- Bernáth Gábor – Messing Vera 2012. *Szélre tolvá. Kutatási zárójelentés a roma közösségek többségi mediaképéről, 2011.* http://www.amenca.hu/uploads/pdf/szelre_tolva.pdf
- van Dijk, Teun 1984. *Prejudice in discourse. An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. Amsterdam, Benjamins.
- van Dijk, Teun 1993. Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society* 4(2): 249-283

- van Dijk, Teun 2000. New(s) racism: A discourse analytical approach. In Simon Cottle (ed.) *Ethnic Minorities and the Media*. UK, Open University Press, 33–49.
- van Dijk, Teun 2006. Badania nad dyskursem. In Jasińska-Kania, Aleksandra (szerk.) *Współczesne teorie socjologiczne II*. Warszawa: Scholar, 1020–1046.
- Fairclough, Norman 1989. *Language and Power*. London, Longman.
- Fowler, Roger – Hodge, Bob – Kress, Gunther – Trew, Tony 1979. *Language and control*. London, Routledge and Kegan Paul.
- Hegedűs T. András 1989. A cigányság a sajtóban. *Kultúra és Közösség 1*: 68–79.
- Jakusné Harnas Éva 2002. A nyomtatott sajtó hírei a diskurzuselemzés szemszögéből. A diskurzuselemzés alkalmazása a nyomtatott sajtó kutatásában. *Magyar Nyelvőr 126*(2): 142–156.
- Juhász Attila 2010. A „cigánybűnözés”, mint „az igazság” szimbóluma. *anBlok 4*: 12–18.
- Kozakiewicz, Joanna 2012. Obraz Cygana i Roma w prasie węgierskiej. In: Csilla Gizińska (szerk.) *Jubileuszowy tom pokonferencyjny z okazji 60-lecia Katedry Hungarystyki Uniwersytetu Warszawskiego*. Warszawa. [megjelenés alatt]
- van Leeuwen, Theo 2008. *Discourse and practice: new tools for critical discourse analysis*. New York, Oxford University Press.
- Lendvai Judit 1978. A cigánykérdés sajtóvisszhangja. *Rádió és Televízió Szemle 1*: 100–113.
- Messing Vera 2003. Változás és állandóság. Kiköltöztetési konfliktus médiabemutatója a rendszerváltás előtt és után. *Médiakutató 2*: 57–73. http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_02_nyar/04_valtozas_es_allandosag
- Munk Veronika 2013. A romák reprezentációja a többségi média híreiben az 1960-as évektől napjainkig. *Médiakutató 14*(2): 89–100.
- ORTT 2010. A magyarországi televíziós hírműsorok romaképe a konfliktusok tükrében [http://mediatanacs.hu/dokumentum/1856/magyarorszag_i_televizios_hirmusorok_romakepe_20100421.pdf].
- Pócsik Andrea 2007. Közzszolgáltatás és diskurzus: Az olaszliszakai tragédia a médiában. *Beszélő 5*: 60–69.
- Terestyéni Tamás 2004. A sajtó roma vonatkozású tartalmi a 2002-es parlamenti választások kontextusában. *Médiakutató 5*: 117–136.
- Vicsek Lilla 1997. Cigánykép a magyar sajtóban. *Szociológiai Szemle 3*: 139.
- Várad Tamás 2002. The Hungarian National Corpus. In: *Proceedings of the 3rd LREC Conference*, Las Palmas, 385–389. <http://mnsz.nytud.hu>
- Wodak, Ruth – Meyer, Micheal (eds.) 2001. *Methods of Critical Discourse Analysis*. London, Sage.